

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาปี พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทต้องมีความหลากหลาย โดยส่วนกลางจัดทำหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นความเป็นไทย โดยสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าการศึกษาไทยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยกำหนดไว้ในหลักสูตรชัดเจน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งใกล้ตัวซึ่งเรียนรู้ได้ตลอดเวลา สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทั้ง การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการศึกษาได้ไม่ยาก เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว พื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟื้นฟู นักประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน” และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อคนไทยในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงวิถีชีวิตด้วยความสุขร่มเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่งดังมีสาระพอสรุปได้ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมาก ดังที่ ประกอบ ใจมั่น (2539) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ 1) ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข 2) ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม 3) ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก และ 4) เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ส่วนคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คนไทยได้สร้าง

ชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงวิถีชีวิตด้วยความสุขร่มเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง มีสาระพอสรุปได้ดังนี้คือ 1) ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง 2) สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย 3) สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม 4) สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และ 5) ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย ส่วนไพพรรณ เกียรติโชคชัย (2541) กล่าวสนับสนุนความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าและมีความสำคัญน่านับต่อการพัฒนาท้องถิ่นไทย ดังนี้ 1) ภูมิปัญญาชาวบ้านนับเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมไทยที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลายาวนานและมรดกไทยที่คนไทยทุกคนภูมิใจ 2) ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมโทรม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ของชาวไทยได้ช่วยให้คนไทยใช้สติปัญญา ความสามารถ และภาวะสร้างสรรค์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงมาโดยตลอด 3) ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่มีขอบเขตกว้างขวางและลึกซึ้งมาก ซึ่งครอบคลุมคตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าเทียมธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกฟื้นความคิดวิธีการมาใช้ในชีวิตประจำวัน 4) การเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และจากชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย 5) ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนแต่เป็นการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้แบบเชิงประจักษ์จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเสมอๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีการทดสอบจากประสบการณ์จริงจนกว่าจะหาข้อสรุปที่ชัดเจนและสืบทอดต่อๆ กันไป 6) การถ่ายทอดความรู้ความสามารถประสบการณ์ และการปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ในหลายสาขามาผสมผสานกัน “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ปัจจุบันนี้เรียกว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated) และ 7) วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการทำให้ดูให้ลงมือทำและเลียนแบบอย่างที่ดีของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ยึดถือปฏิบัติมาจากความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสำคัญหรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างท้องถิ่นแต่ละแห่งให้เกิดความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ

หากมองย้อนไปในอดีตจะพบว่า การศึกษาของไทยนับย้อนหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2411 เป็นต้นไปนั้น เป็นการศึกษาที่ไม่มีแบบแผน เป็นการศึกษาแบบไม่มีระบบโรงเรียน ไม่มีสถาบันใดรับผิดชอบโดยตรง ตลอดระยะเวลาก่อนที่จะมีการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น สถาบันที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ความชำนาญ ตลอดจนทัศนคติและประสบการณ์ให้แก่บุตรธิดา คือ บ้าน วัด และวัง บ้านจะเป็นสถานศึกษาแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาอบรมในแบบธรรมดาศิลป์ (Informal Education) และได้ทำหน้าที่นี้มาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ตลอดจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยัง

บุตรหลานของตน หรือบุคคลที่อยู่ใกล้เคียง โดยบุคคลที่ถ่ายทอดนั้นมิได้มีอาชีพเป็นครู แต่จะใช้เวลาว่างของตนให้เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการสอนที่น่าศึกษา กล่าวคือ เป็นการเรียนการสอนด้วยการกระทำ อาจกล่าวได้ว่า บ้านหรือสถาบันครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อประกอบอาชีพ โดยมีพ่อแม่เป็นครู อาศัยความชำนาญที่ฝึกฝนและจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันมา เป็นการศึกษาวิธีปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง สอนไปตามความรู้ที่มี เรียนมากน้อยแค่ไหนไม่มีกำหนด เวลาเรียนรู้น้อยอยู่กับว่าจะสะดวกเวลาใดก็เรียนเวลานั้น ไม่มีใบรับรองวิทยฐานะ แต่การศึกษาก็ยังมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นการสืบทอด และสร้างสรรค์วัฒนธรรม (อุษณีย์ เสือดี, 2549)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่างๆ จะไม่สามารถกำเนิดขึ้นมาในชุมชนนั้นๆ ได้ หากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะโดยวิธีการใดก็ตาม ดังนั้นที่ได้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นั่นก็จะมี การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ ทั้งนี้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรูปแบบการให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เป็นการสอนทั้งโดยทางตรง เช่น พ่อสอนลูก หรือโดยทางอ้อม เช่น การฝึกฝนด้วยตนเอง การเป็นลูกมือจนเกิดความชำนาญ ครูพักลักจำ เป็นต้น ซึ่งเป็นการถ่ายทอดและเรียนรู้ที่ประสานกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตและการทำงาน (อบเชย แก้วสุข, 2543 อ้างถึงใน อุษณีย์ เสือดี, 2549, ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2540 และ ปฐม นิคมานนท์, 2539) สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในไทยนั้นจะเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดวิชาช่างศิลปะไทย ดังที่ จุลทรรศน์ พยาขรานนท์ (2542) ได้กล่าวสนับสนุนว่า การถ่ายทอดวิชาช่างศิลปะของไทยมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งมีรากฐานมาจากการที่ช่างศิลปะไทยในสมัยโบราณจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มแรกได้แก่ช่างที่เป็นพระสงฆ์และกลุ่มที่สองคือช่างที่เป็นคฤหัสถ์ สำหรับช่างที่เป็นพระสงฆ์นั้นกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ศิลปะไทย ทั้งในด้านความคิด รูปแบบตลอดจนวิธีการสร้างสรรค์รวมถึงการอบรมวิชาช่างต่างๆ ให้แก่คนในพื้นที่บ้านให้มีความรู้ความสามารถเป็นช่างต่างๆ อย่างแพร่หลายต่อไป การถ่ายทอดความรู้ในบริบทของการสอนวิชาชีพของสังคมไทยเป็นกระบวนการหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง มีทักษะความชำนาญในการสร้างสรรค์ผลงานและมีความงอกงามทางด้านจิตใจคือ มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาความรู้ของวงศ์ตระกูลจนตระหนักถึงความสำคัญเห็นคุณค่าที่จะถ่ายทอดสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยมาแต่สมัยโบราณ มีชุมชนโบราณและเมืองเก่าแก่ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (กิมหยง.com, 2556) สภาพภูมิประเทศของจังหวัดสงขลาทางตอนเหนือเป็นคาบสมุทรแคบและยาวยื่นลงมาทางใต้ เรียกว่า คาบสมุทร สทิงพระ กับ

ส่วนที่เป็นแผ่นดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางตอนใต้ แผ่นดินทั้งสองส่วนเชื่อมต่อกันโดยสะพาน ดินสุลานนท์ พื้นที่ทางทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ทิศตะวันออกเป็นที่ราบริมทะเล ทิศใต้ และทิศตะวันตกเป็นภูเขาและที่ราบสูง ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมเมืองร้อน มีลมมรสุมพัดผ่านประจำทุกปีคือ ลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงกลางเดือนมกราคม และลมมรสุมตะวันตกเฉียง ใต้ เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม จากอิทธิพลของลมมรสุมดังกล่าว ส่งผล ให้มีฤดูกาลเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดสงขลามีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรแร่ธาตุ เช่น แร่ดีบุก หินดินดาน ฯลฯ ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดสงขลาประกอบอาชีพด้านเกษตรและการประมง และนับถือศาสนาส่วนใหญ่คือ ศาสนาพุทธ รองลงมาคือ อิสลาม คริสต์ ตามลำดับ ในขณะที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางศิลปหัตถกรรมของจังหวัดสงขลานั้นมีอยู่หลากหลาย แต่ที่โดดเด่นเป็น อย่างยิ่งคงหนีไม่พ้นการทอผ้าเกาะยอนั่นเอง

การทอผ้าเกาะยอ เป็นผ้าทอพื้นเมืองของตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็น ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา ที่มีความประณีตและสีสันทที่สวยงาม โดยมีการทอยก ดอกที่มีลวดลายอ่อนนุ่ม ถือเป็นสัญลักษณ์หัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้และยังเป็นสุดยอด ผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ OTOP ปี 2549 สืบสานตำนานจากชาวเกาะยอที่ส่วนหนึ่ง อพยพมาจากตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ และตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา มีเชื้อสายจีน ทำอาชีพประมง ทำสวนยาง สวยผลไม้ และงานหัตถกรรมพื้นบ้าน คือการทอผ้าพื้นเมืองสำหรับ ใช้ในครัวเรือน จึงเป็นที่มาของ “ผ้าทอเกาะยอ” ไม่มีหลักฐานที่ปรากฏแน่ชัดว่า ชาวเกาะยอ เริ่ม ทอผ้ากันตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่ทราบว่าที่เกาะยอมีการทอผ้ามานับเป็นร้อย ๆ ปีแล้ว ตั้งแต่เมื่อครั้งที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่บนเกาะยอสืบสานการ ถ่ายทอดภายในครอบครัวเรื่อยมา (วิกิพีเดีย, 2552) ผ้าทอเกาะยอเป็นผ้าทอที่สวยงาม เป็นที่ยอมรับจากสังคม แต่ในปัจจุบัน พบว่าจากการสำรวจพบว่าผู้ทอผ้าในตำบลเกาะยอส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ทอเพียงอย่างเดียว แต่ขั้นตอนที่เรียกว่า “การเก็บดอก” (ขั้นตอนในการเตรียมด้ายหรือลวดลายเพื่อใช้ในการทอ) นั้นจะต้องจ้างผู้อื่นพบว่าผู้ที่สามารถทอเองและเก็บดอกได้เองในพื้นที่มีเพียง 5-6 คนเท่านั้น และมักจะเป็นผู้สูงอายุ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายที่ใช้ 8 และ 10 ตะกอก จะมีผู้ที่เก็บดอกได้ เพียง 2-3 คนเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบปัญหาขาดการรวมกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ขาดการ สนับสนุนทางด้านงบประมาณในการจัดหาวัตถุดิบ และอุปกรณ์ในการผลิต และขาดการช่วยเหลือ ทางด้านการตลาด ผ้าทอเกาะยอเป็นผ้าทอที่ได้รับความนิยมและในเวลาเดียวกันก็มีปัญหาบาง ประการดังที่กล่าวข้างต้น ดังนั้นผ้าทอเกาะยอจึงจัดว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีความน่าสนใจใน การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า เกาะยอ อันนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนต่อไป

ในส่วนของจังหวัดตรังเป็นจังหวัดหัวเมืองอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยติดทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดียชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, 2549) คำว่า “ตรัง” เป็นภาษามลายูมาจากคำว่า “ตริงเค” (tarangue) แปลว่ารุ่งอรุณ ชาวมาลายูที่เดินทางมาค้าขายกับนครศรีธรรมราชหรือเดินทางมาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งต้องเดินทางมาตามแม่น้ำตรัง อาจเดินทางมาถึงดินแดนแห่งนี้ เมื่อเวลารุ่งอรุณเป็นปกติตามตารางเดินทางจนเรียกดินแดนนี้ว่า “ตริงเค” หรือ “รุ่งอรุณ” จนติดเป็นชื่อไปในที่สุด (นัฐฐาภรณ์ ตั้งคำ, 2551) สภาพพื้นที่เป็นเนินสูงๆ ต่ำๆ สลับด้วยเขาเล็กๆ กระจายอยู่ทั่วไป พื้นที่ค่อนข้างราบเรียบมีจำนวนน้อยซึ่งใช้เพาะปลูกข้าว ทางทิศตะวันออกมีเทือกเขาบรรทัดยาวจากเหนือจดตอนใต้ และเป็นเส้นแบ่งเขตแดนจังหวัดตรังกับจังหวัดพัทลุง มีเนื้อที่ป่าเกือบร้อยละ 20 ของเนื้อที่จังหวัดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัด ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย สภาพป่าเป็นป่าดิบชื้น มีป่าชายเลนสำหรับท่องเที่ยวที่ติดชายทะเล และมีลำน้ำสำคัญๆ 3 สาย อันได้แก่ แม่น้ำตรัง นอกจากนี้ยังมีลำห้วยบริวารที่คอยส่งน้ำให้อีกกว่า 100 สาย ทั้งยังมีชายฝั่งด้านตะวันตก ติดทะเลอันดามันที่ยาวถึง 119 กม. กับเกาะต่างๆ กระจายอยู่กว่า 46 เกาะ และป่าชายเลนที่ยังคงอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์ จังหวัดตรังได้รับมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือช่วงเดือนตุลาคม-มกราคม และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ช่วง เดือนพฤษภาคม-กันยายนทำให้มีฝนตกตลอดปี ส่วนช่วงเวลาที่อากาศเย็นสบาย จะอยู่ประมาณปลายเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนธันวาคม ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดตรัง แร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ ดีบุก ฟลูออไรท์ และถ่านหินลิกไนท์ สำหรับทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญๆ เช่น เคี่ยม ยาง ตะเคียน หลุดพอ สามพอน ดำดง ต่าเสา และตาเสือ เป็นต้น ทางด้านป่าชายเลนมีไม้โกงกาง ตะบูน ตาตุ่ม ปะลัก หลุดพอทะเล ฯลฯ นอกจากนี้ทางด้านชายฝั่งทะเลยังอุดมไปด้วยสัตว์ทะเลนานาชนิด และยังมีแหล่งรังนกนางแอ่นในท้องที่อำเภอสิเกา ชาวตรังส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร การเกษตรที่สำคัญของชาวจังหวัดตรังคือการทำสวนยางพารา ส่วนอาชีพในการเพาะปลูกอื่น ๆ รองลงไปคือการทำนา ทำสวนมะพร้าว สวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน กาแฟ และในบางท้องที่ทำสวนพริกไทย สำหรับประชาชนที่อยู่แถบชายฝั่งทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดียมีอาชีพการประมง

ภูมิปัญญาที่พบในจังหวัดตรัง ได้แก่ มโนราห์หรือโนรา หนังตะลุง ลิเกป่า เสือเตย หรือเสือป่าหนัก มุก (ภาชนะใส่ของเล็กๆ น้อยๆ) จักสานต้นก้านธูปถาษี ไม้แกะสลักเทพทาโร ไม้สะเดาเทียม และผ้าทอนาหมื่นศรี ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นจากเอกสารและเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเด่นๆ ในจังหวัดตรังมีกลุ่มต่างๆ ซึ่งผลิตและสร้างผลงานอันเนื่องมาจากภูมิปัญญาต่างๆ ในจังหวัดตรัง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มดอกไม้บายางมาลีพารา กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์เกล็ดปลา กลุ่มจักสานเตยปาหนัน กลุ่มจักสานก้านจากกลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้เทพทาโร และกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี ทั้งนี้กลุ่มเหล่านี้เกิดจากการร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน ในการช่วยกันสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้ ผ้าทอนาหมื่นศรี จัดว่าเป็น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเด่นของจังหวัดตั้งเนื่องจากมีประวัติยาวนาน และมีการสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงยังจัดว่าเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม รวมทั้งมีมูลค่า และได้รับคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาว จากการคัดสรรรางวัลสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ.2553 ประเภทเครื่องแต่งกาย ผ้าทอ จัดได้ว่าผ้าทอนาหมื่นศรีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดตั้งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง (สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชนกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2555) ผ้าทอนาหมื่นศรีเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเนื่องจากทอผ้าใช้เองในครัวเรือนในตำบลนาหมื่นศรีมานาน การใช้ผ้าส่วนใหญ่จะใช้ในเทศกาลสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันสารท งานศพจะมีผ้าพานซ่างประดับหีบศพเสร็จพิธีแล้วเจ้าภาพจะตัดเป็นชิ้น ๆ ถวายวัด ส่วนหญิงสาวจะเตรียมทอผ้าไว้สำหรับมอบให้เจ้าบ่าวในพิธีแต่งงาน เนื่องจากการทอผ้านาหมื่นศรีสัมพันธ์กับประเพณีคติความเชื่อทางวัฒนธรรม ทำให้มีความงามเป็นแบบเฉพาะตัวต่างจากแหล่งอื่น ๆ จนยังคงทอผ้าจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นผู้ทอผ้านาหมื่นศรี พบว่าการทอผ้านาหมื่นศรีมิได้มีมากเหมือนในอดีต เหตุเพราะโดยส่วนใหญ่ช่างทอผ้านาหมื่นศรีนั้นมิได้ประกอบอาชีพทอผ้าเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพกรีดยาง เกษตรกรรม ส่วนอาชีพทอผ้าจะเป็นอาชีพเสริมยามว่างจากงานหลักแล้ว ดังนั้นช่างทอจึงมีจำนวนน้อยลง องค์กรความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้านาหมื่นศรีส่วนใหญ่จึงอยู่กับผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งมีอายุมาก ขาดการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอนาหมื่นศรีจากช่างทอผ้าซึ่งมีความรู้ความสามารถในการทอผ้านาหมื่นศรีโดยตรง จะเป็นการช่วยสืบสานดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการทอผ้านาหมื่นศรีให้คงอยู่และคงคุณค่าควบคู่กับจังหวัดตั้งต่อไป

การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัย รวมถึงการพัฒนาการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย การวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งทำวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตขั้นตอนกระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และผ้าทอนาหมื่นศรี จ.ตรัง รวมถึงเปรียบเทียบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างช่างทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และช่างทอผ้านาหมื่นศรี จ.ตรัง นอกจากนี้การสัมภาษณ์ผู้ประกอบการทอผ้าทั้งสองแห่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจและการสืบสานการทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และนาหมื่นศรี จ.ตรัง แล้วจึงนำเสนอข้อมูลในลักษณะพรรณนาความ

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาและนำเสนอข้อมูลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และช่างทอผ้านาหมื่นศรี จ.ตรัง

2.2 เพื่อศึกษาและนำเสนอข้อมูลการดำเนินธุรกิจของกลุ่มทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี จ.ตรัง

3. ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

3.1 ข้อมูลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และช่างทอผ้า นานาหมื่นศรี จ.ตรัง จะเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และการทอผ้า นานาหมื่นศรี จ.ตรัง รวมทั้งเป็นแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อื่นๆ ต่อไป

3.2 ข้อมูลการทำธุรกิจการทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และธุรกิจการทอผ้า นานาหมื่นศรี จ.ตรัง จะเป็นแนวทางต่อแนวทางในการทำกลุ่มธุรกิจทอผ้าอื่น ๆ

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

4.2 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้มีประชากร คือ 1) ช่างทอผ้าเกาะยอ จำนวน 3 คน 2) ช่างทอผ้า นานาหมื่นศรี จำนวน 2 คน 3) หัวหน้าหรือประธานกลุ่มทอผ้าเกาะยอ จำนวน 2 คน และ 4) หัวหน้าหรือประธานกลุ่มทอผ้า นานาหมื่นศรี จำนวน 1 คน

4.3 เนื้อหา วิจัยนี้ประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

4.3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้และทักษะปฏิบัติ

4.3.3 ผ้าทอเกาะยอ จ.สงขลา

4.3.4 ผ้าทอ นานาหมื่นศรี จ.ตรัง

4.3.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รูปแบบการให้ความรู้ความสามารถของ ชาวบ้านใน ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา และ ต.นานาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง ที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งด้วยตนเองหรือผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องและ เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของช่างทอผ้า

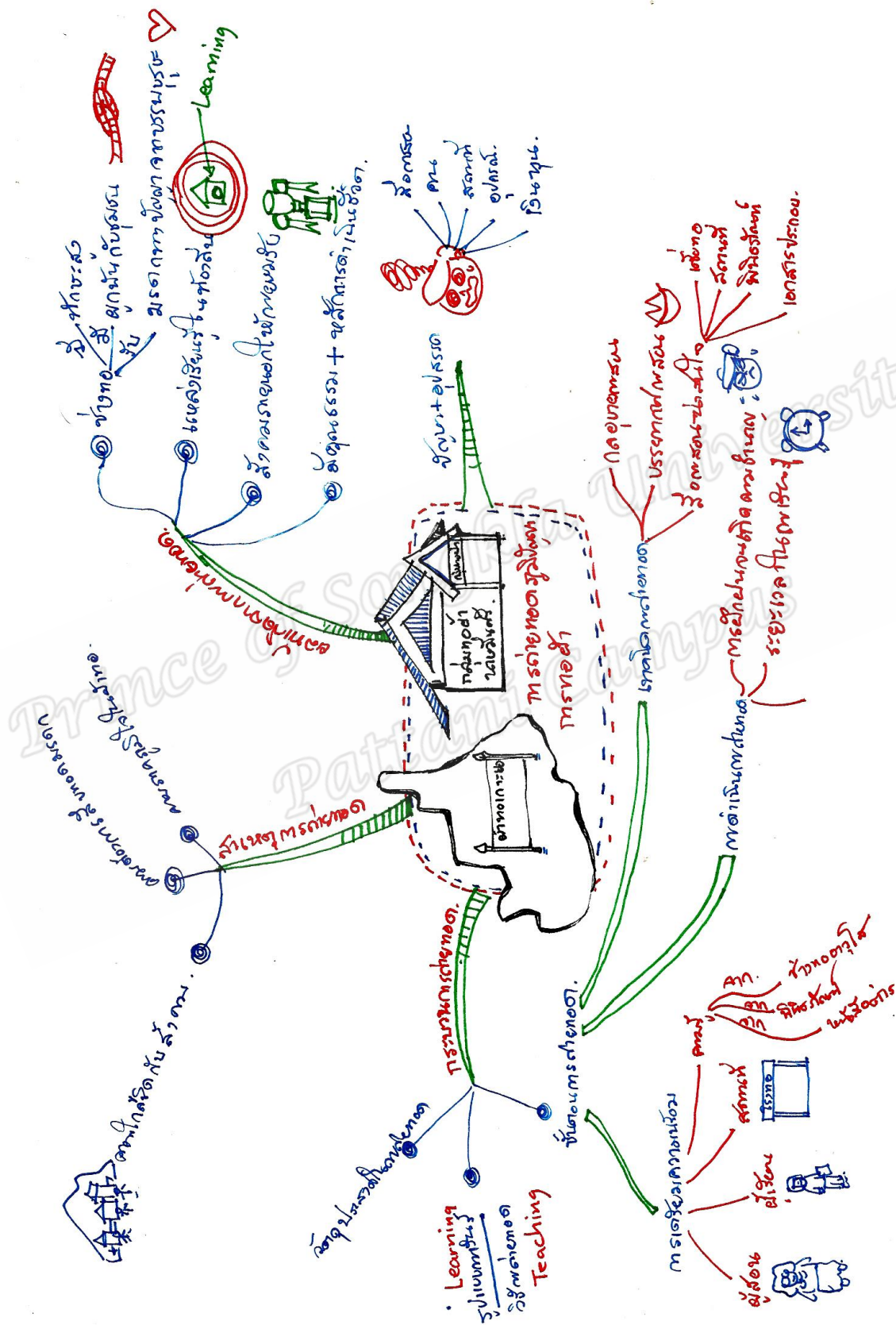
5.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านใน ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา และ ต.นานาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง ที่สั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือ ความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่หรือ โดย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในที่นี้คือ ผ้าทอเกาะยอ จ.สงขลา และผ้าทอ นานาหมื่นศรี จ.ตรัง

5.3 ประชาชนท้องถิ่น คือ ช่างทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และช่างทอผ้า นานาหมื่นศรี จ.ตรัง ซึ่งมี ประสบการณ์และความสามารถในการทอผ้ามาเป็นเวลาหลายปี และมีบทบาทในการเป็นครูสอน ช่างทอผ้ารุ่นใหม่

5.3 ผ้าทอเกาะยอ หมายถึง ผ้าทอพื้นเมืองจาก ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา

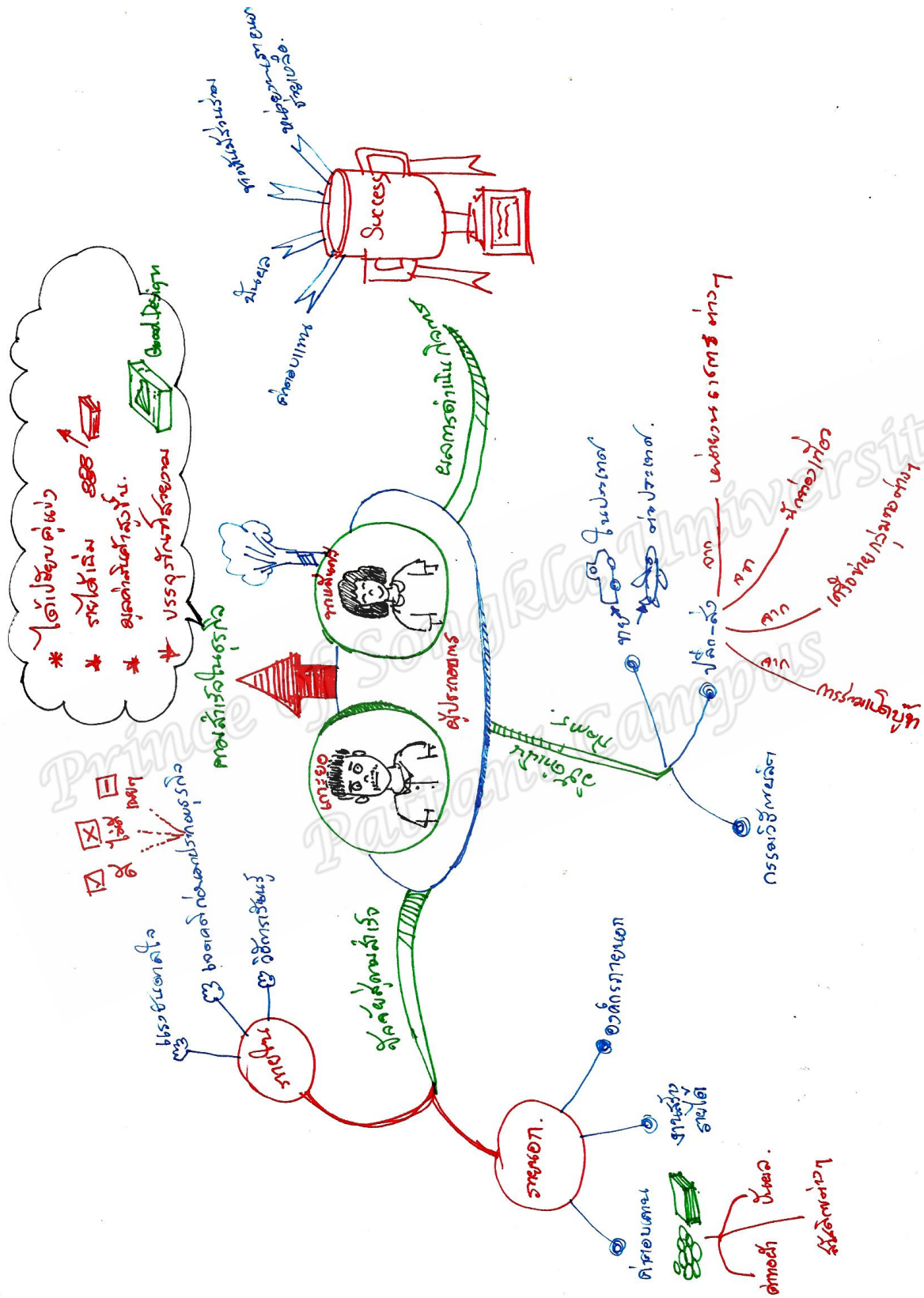
5.4 ผ้าทอ นานาหมื่นศรี หมายถึง ผ้าทอพื้นเมืองจาก ต.นานาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2 แผนผังความคิดในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าเกาะยอ จ.สงขลา และกลุ่มทอผ้าบ้านมนัสศรี จ.ตรัง

ภาพที่ 3 แผนที่ความคิดในการดำเนินงานของธุรกิจของกลุ่มเพื่อนำมาศึกษาและกลุ่มเพื่อนำมาทำเป็นกรณีศึกษา